

Batı’da İbn Arabî Öğretisinin Yansıması Olarak Velayet: Michel Chodkiewicz Örneği

Sainthood in the West as a Reflection of the Doctrine of Ibn al-Arabi: The Example of the Michel Chodkiewicz

Michel Chodkiewicz, *Velâyet Mührü & İbn Arabî Öğretisinde Nübüvvet ve Velâyet*, çev.: Birol Biçer, Sûfi Yay., İstanbul 2022, 240 s. ISBN 9786257949576

Cansu Yazıcı

Anahtar Kelimeler

Nübüvvet, Velayet, İbn Arabî, Tasavvuf

Keywords

Prophethood, Sainthood, Ibn Arabi, Sufism

Tasavvuf ilmi açısından büyük önemi haiz İbnü’l-Arabî ve velâyet düşüncesi birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalardan biri de Batı’daki önemli tasavvuf araştırmacılarından, İbn Arabî üzerine çalışmalarıyla bilinen ve *Sahilsiz Bir Umman* adlı eserin de sahibi olan Fransız Michel Chodkiewicz’in yazmış olduğu *Velâyet Mührü: İbn Arabî Öğretisinde Nübüvvet ve Velâyet* adlı eseridir. Eserin orijinali *Le Sceau des saints prophétie et sainteté dans la doctrine d’Ibn Arabî* adıyla Şubat 1986’da basılmış olup çeviri basımı Birol Biçer tarafından Mart 2022’de yayınlanmıştır. Önsözünde, İbnü’l-Arabî öğretisinin aslı eksenlerini tarif etmeyi hedeflediğini belirten yazara “neden velâyet konusu?” diye sorulursa İbnü’l-Arabî’nin eserlerinin velâyetten, onun yollarından ve hedeflerinden başka bir şeyden bahsetmediği cevabını alabiliriz. Çalışmasını on bölümde ele alan Chodkiewicz’in, velâyetin tasavvuf düşüncesindeki yerini belirlemede hedefine ulaştığı söylenebilir.

* Sorumlu Yazar: Cansu Yazıcı (Yüksek Lisans Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: cansyzc9@gmail.com ORCID: 0000-0002-0634-562X

Atf: Yazıcı, Cansu. “Batı’da İbn Arabî Öğretisinin Yansıması Olarak Velayet: Michel Chodkiewicz Örneği. *darulfunun ilahiyat* 33, 1 (2022): 339–344. <https://doi.org/10.26650/di.2022.33.1.1128914>

Bir giriş mahiyetinde olduğunu düşündüğümüz *Müşterek bir isim* adlı bölümde yazar, İbnü'l-Arabî'ye ve velâyet telakkîsine yapılan eleştirileri ele almıştır. Bu eleştirilerin başında İbnü'l-Arabî'nin bütün nebîleri ve ona iman edenleri gördüğü vakıası gelmektedir. Nitekim yazara göre İbnü'l-Arabî *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'yi yazarken doğrudan, *Fusûsu'l-Hikem*'i yazarken dolaylı bir şekilde ilâhî ilham üzeredir ve bunlar bizzat kendi müşahedelerinin ve şahsî velâyet tecrübesinin yazılı ve nazârî halidir. İbnü'l-Arabî'nin velâyet görüşünü ortaya koyarken yazarın velâyetin iştikâkından hareket etmesi ve Kur'ân ve sünnetten deliller getirmesi Sünnî çerçeve içerisinde kaldığını göstermesi bakımından önemi haizdir (29-40).

İkinci bölümde yazar, sûfîlerin *velî ve velâyetin* tanımlarına, daha sonra *tasavvuf ve sûfî* tâbirlerindeki tartışmaya yer verir ve velâyet tabirine tekrar geçiş yaparak bu konuda ilk eser olan Hakîm Tirmizî'nin *Hatmü'l-Evliyâ* adlı eserini ele alır. Bir önceki bölümde değinmiş olduğu velâyetin iştikâkına bu bölümde tekrar yer vermesi ve velâyet konusunun arasına tasavvuf ve sûfînin isimlendirilmesi meselesine giriş yapıp tekrar velâyete dönmesi iki mesele arasındaki ilgiye bir hayli önem verdiğini gösterir. Yazara göre Tirmizî bu eserinde velâyet hakkındaki fikirlerini sistematik bir şekilde izah etmemiştir (44) ve bunun tamamlanması için İbnü'l-Arabî'yi beklemek gerekecektir (46). Yazarın da vurguladığı gibi ve bizce de nübüvvet ve velâyet konusuna güzel bir bakış olan Tirmizî'nin görüşüne göre nübüvvet ve risâletin süresi kıyamete kadarken velâyet ebedidir. Nitekim Allah Teâla kendisini *resûl* veya *nebî* olarak değil *veli* olarak isimlendirmiştir. Yazar daha sonra, velayet konusunun tasavvuf klasiklerinde ele alınma tarzını artıları ve eksileriyle ele almış ve kendi içlerinde karşılaştırmalar yapmıştır. Velâyet konusunu ele alma biçimleri bağlamında klasik dönem tasavvuf eserleri üzerinde yazarın tenkitleri oldukça dikkat çekicidir.

Kitabın ikinci bölümünde öne çıkan isim Rûzbihân-ı Baklî'dir (ö. 606/1209). Yazar, Rûzbihân-ı Baklî'nin *Kitâbu Abheri'l-Aşıkîn* eserini neşreden Henry Corbin'den hem faydalanır hem de Corbin'in Baklî'yi Şîî göstermeye çalışmasını tenkit eder. Chodkiewicz'in Baklî'nin eserlerine hayli aşına olduğu açıktır. Çünkü Corbin'e karşı tezlerini Baklî'nin eserlerinden hareketle yeterli izahlarla delillendirmiştir. Daha sonra yazar, velâyetin mahiyetini anlamak adına işaretler bulabileceğimizi düşündüğü Baklî'nin mânevî tecrübelerinden bazı örneklerle yer verir. Nitekim verilen örnekler okuyucuya velîlere bahşedilen ilâhî lütufların mâhiyetini etkileyici ve sarîh bir şekilde anlatmaktadır (62-64).

Velâyet Tabakası adlı bölümde, yazarın velâyet hakkındaki görüşlerinin kaynağı belirginlik kazanır. İbnü'l-Arabî'nin eserlerinden hareketle velayet konusuna giriş yapar, Corbin'i tasavvufta gizli Şîîlik iddiaları nedeniyle tekrar eleştirir ve

ona İbnü'l-Arabî ve İbnü'l-Arabî'nin velâyet öğretisi üzerinden cevaplar verir. Buna göre, tasavvuf ve Şîlik arasında etkileşimler elbette olabilir ancak bunlar karşılıklıdır (71). Yazar cevaplarını delillerle destekleyerek ikna edici açıklamalar sunar. İbnü'l-Arabî'nin *Fusûs*'unu ilâhî ilham üzere aldığını belirttiği ifadelerinden sonra velâyete dair şu tespitleri dile getirir: Teşrîh nübüvvet ve risâlet vazifesinin vadesi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şahsiyetinde tamamlandığı halde bütün tabakaları kuşatan velâyetin zaman içinde vadesi hakkında konuşulamaz (73). Bu bölümü özellikle İbnü'l-Arabî'den yaptığı alıntılarla düzenleyen yazarın bu bölümde kendi görüş ve tespitlerine yer vermemesi okuyucunun merak edeceği bir husus olarak kalacaktır. Tirmizî'nin sorularına İbnü'l-Arabî'nin *Fütûhât*'ta verdiği cevapları aktardıktan sonra yazar, velâyetin nasıl ele alındığına dair açıklamaları ile bölümü bitirir.

Hakikat-ı Muhammediyye adlı bölümde, Hakikat-i Muhammediyye görüşü anlatıldıktan sonra, özellikle bu görüşü tenkit edenlere karşı Nûr-ı Muhammediyye kavramı öne çıkarılmış, Kur'ân ve Sünnet'ten delillerle ve İbnü'l-Arabî'nin görüşleri ekseninde yapılan ithamlara cevap verilmeye çalışılmıştır. Yazar her ne kadar Nûr-ı Muhammediyye üzerine yapılan münakaşaları faydalı görmese de bunlara cevap sadedinde sûfilerin görüşlerini aktarmak üzere bazı alıntılar sunmuştur (83-97). Yazarın ifadesine göre Hakikat-i Muhammediyyenin son ve mutlak tezâhürü Hz. Muhammed'dir (s.a.v.) ve kemâl mertebesi ona mahsustur. Bütün mânevî hayatın amacı ve velâyetin târifi budur. Chodkiewicz, buradan, *velinin velâyetinin ancak Hz. Peygamber'in velâyetine iştirak edebileceği* neticesini çıkarır. Son olarak Hz. Peygamber'in "Bu ümmetin âlimleri başka ümmetlerin nebîleri gibidir" hadisine yer vererek Muhammedî vârislerin diğer peygamberlerin vârislerinden farklarını ortaya koyar.

Peygamberlerin Vârisleri adlı bölümde Hz. Mûsâ, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in vârislerini anlatan yazar, kendilerine *muammeri* denilen, himâyeleri doğrudan Hak tarafından olan İslam öncesi devirlerden kalan, kendilerine tabiat-ötesi uzun ömür bahşedilmiş bir topluluktan bahseder. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in bütün insanlara gönderildiğini beyan etmiştir, ancak onun tebliği bütün insanlığa ulaşmadığı için burada bir tenakuz varmış gibi görülebilir. İşte bu tenakuzu izah etmek amacıyla İbnü'l-Arabî, geçmiş peygamberlerin vasîleri olan ve hâlâ hayatta bulunanların, ümmet-i Muhammed'in evliyâsına dahil olduğunu belirtmektedir. Chodkiewicz, bir velinin birden fazla meşrebe bağlı olabileceği gibi bir meşrebin mirasının bir kısmına da vâris olabileceği görüşündedir; bu görüşünde *Fusûs*'dan beslenir (113). *Fusûsu'l-Hikem*'den hareketle, her bir peygamberin mirası olan muayyen mânevî ilimler olduğunu söyleyerek bunlardan misaller getirir (115).

Dört Evtad adlı bölümde velâyetin Şîî iktibâslardan alındığına dair iddialara hadîs-i şerîften deliller getirerek ve görüşünü çeşitli menkıbelerle destekleyerek cevap veren yazar, söz konusu menkıbeleri birincil kaynaklardan nakletmiştir. Aynı zamanda zengin dipnotlarla konuya açıklık getirecek misalleri nerelerde bulabileceğimize dair önemli yönlendirmelerde bulunmuştur (118-124). Yazar muhtemelen bu bölümde ele alınacak konuların tenkitçilerinin çok olacağını tahmin etmesi sebebiyle meşgul olduğu şeyin farazî ve nazarî bir yapının aksine keşif, rü'yet ve mahrem tecrübeye dayanan katî bir müşâhedatın ifadesi olduğunu belirtmiştir (124). Chodkiewicz'e göre İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde de geçtiği üzere Hz. İsa, Hz. İlyas, Hz. İdris ve Hz. Hızır (a.s.) evtâddır ve hayattadırlar. Bu dört evtaddan birinin kutup olduğunu belirten yazar, bu tâbiri misallerle geniş bir şekilde ele alır ve kutupların en kâmilinin Muhammedî olduğunu söyler (126-132).

Velâyetin en yüksek mertebesi adlı bölümde Allah'ın yedi iklimi yedi ayrı abdâlin vasıtasıyla muhafaza edildiği ifade edilip açıklandıktan sonra (136-137), başka bazı topluluklardan bahsedilir: Meselâ *Nükeba*, nefislerde gizli olanı bilir ve dokuzuncu semânın sırlarına vakıftır; *Nücebâ*, kendilerinde olan mânevî hallerden dolayı ilâhî rızânın alametleri üzerlerinde ortaya çıkar ve sekiz alt semânın sırlarına vakıftır; *Havâriyyûn*, kerâmetlerden farklı olarak olağanüstü fiiller serdedebilen, mucizeler gösterebilen tek havâridir; *Recebiyyûn*, üzerlerine mânevî haller sadece Receb ayında tecellî eder (138-139). Daha sonra ricâl tasnifi sadedinde efrâddan olanları (140-143) ele alan Chodkiewicz'nin seçtiği örneklerdeki anlatımı öğretici bir karaktere sahiptir. İfade dizimindeki uyum konu bütünlüğünü ve akıcılığı sağladığı için okuyucu için anlaşılabilir bir vasat hazırlar. Bu bölümde ayrıca Melâmiyye hakkında genel yaklaşımların tadil edilerek bunun aksi olan İbnü'l-Arabî'nin görüşlerinin zikredilmesi, oldukça ufuk açıcıdır (144-146). Chodkiewicz, ricâl tasnifinde en üstün olanın *mukarrebûn* sınıfı olduğunu söyleyerek bu bölümü sonlandırır (146-151).

Üç Hatem (Mühür) adlı bölümde, ilk defa III. asırda Hakim Tirmizî'nin hâtem-i enbiyâ mefhûmuna paralel olarak hâtem-i evliyâ mefhûmunu dile getirdiğine (152) dikkat çekilmiş, fakat Tirmizî'nin eserleriyle ve bakış açısıyla yetinilmemiştir. *Hatmü'l-Evliyâ*'dan yapılan alıntılar *Fütûhât* ve *Fusûs*'dan alıntılarla desteklenmiştir. *Fütûhât*'ta geçtiğine göre, Allah'ın umûmî olarak mühürlemiş olduğu mutlak velâyettir ve o Hz. İsa'dır. Muhammedî velâyetin ait olduğu zât ise İbnü'l-Arabî zamanında yaşamakta olup onun ifadesiyle Araplar içinde kudret bakımından ve neseben en asil olanlardan biridir (154-156). Bu konunun anlaşılmasının zorluğu ifade edilerek tekrara düşme riskine rağmen açıklayıcı alıntılar yapılmıştır. (156-164). Alıntılar her ne kadar bütünlüklü ve bilgilendirici olsa da yazarın bu konular hakkındaki görüşleri merak edilmeye devam edecektir. Bu bölümde son olarak

üçüncü hâtemin hâtem-i evlât olduğu, Şî't'in (a.s.) izini takip edip onun sırlarına vakıf olacağı ve ondan sonra insanlıktan hiçbir çocuğun gelmeyeceği *Fusûsu'l-Hikem*'den alıntılarla ifade edilmiştir (165-166). Üçüncü hâtem hakkında diğerleri kadar açıklama bulunmadığı, Fusûs dışında başka kaynaklara yönelinmediği –ki bildiğimiz kadarıyla bu konu sadece *Fusûsu'l-Hikem*'de geçmektedir –görülür. Üçüncü hâtem konusunda nakledilen kısa ve özlü bilgiler, üçüncü hâtemin neyi ifade ettiği hakkındaki soruların cevaplarını beklemektedir.

Muhammedî Hâtem-i Velâyet adlı bölümde İbnü'l-Arabî'nin hâtem-i evliyâ olarak tasvir edilmesinin doğru olup olmadığı meselesi, hem İbnü'l-Arabî'nin eserlerinden hem de başka eserlerden iktibaslar yapılarak ele alınmıştır. Yazar bu bölümü de, İbnü'l-Arabî'nin eserleri mihverinde ve tayin ettiği bir önem sıralamasına göre oluşturmuştur. Konunun açıklanmasının ve anlaşılmasının zorluğu, bu bölüm için söz konusu olan muğlaklığın muhtemel sebebi olabilir. İbnü'l-Arabî eserlerine yapılmış şerhlerden en çok bu bölümde yararlanan yazar, İbnü'l-Arabî'nin kendisine hâtem vazifesinin bildirildiğini beyân etmiş ve birtakım eserlerinde serdettiği ifadeleri bir bütün içerisinde ele alıp bir çerçeve sunmaya çalışmıştır. Aynı zamanda kendilerini hâtem makamında gören başka zatları zikrederek bunların doğru olup olmadığına delil olabilecek alıntılar sunarken karşıt görüşleri de herhangi bir yorum yapmadan birlikte sunmuştur. Müellif her ne kadar düşüncesini açıkça ifade etmese de, yaptığı iktibaslar ve desteklediği kaynaklarla hâtem makamının İbnü'l-Arabî'ye mahsus olduğunu düşünüyor gibidir. Bu görüşü savunan kaynaklara daha çok yer verilmesi, muârizlarının tenkit edildiği kaynakların zikredilmiş olması bunu teyit eder. Bu bölüm, Muhammedî hâtem-i velâyetin *velâyet-i şemsiyye* olduğu ve İbnü'l-Arabî dışındaki zâtların kendilerini bu hâtem ile vasıflandırmalarının *velâyet-i şemsiye* şualarını alan *velâyet-i kameriyye* olarak telâkki edilebileceği belirtilerek sonlandırılmıştır (167-189).

İbnü'l-Arabî'yi hâtem-i evliyâ olarak kabul ettiği daha açık görülen *Çifte Uruc* adlı son bölümde velâyete ulaştıran tasavvufî sülûkten bahseden Chodkiewicz, bu bölümü de İbnü'l-Arabî'den iktibaslarla kurgulamıştır. Sâlikin sırasıyla hangi yollardan geçeceği, hangi makamda hangi sırlara erip kimlerle görüşebileceği anlatılırken aynı zamanda İbnü'l-Arabî'nin âlem tasavvuru hakkında görüşlerimizi beslemektedir. Chodkiewicz İbnü'l-Arabî'nin muayyen bir konudaki görüşünü aktarırken, okurda onun görüşlerinin geneli hakkında bir izlenim oluşturmayı başarmaktadır (190-232).

Kitabın geneli dikkate alındığında Chodkiewicz'nin özgün fikirlerini birincil kaynaklara dayandığı, tâli kaynaklara başvurmadığı görülür. Bazı bölümlerde çok fazla iktibasa yer verse de ifadelerin zenginliği, konu bütünlüğünün dikkate

alınması, birincil kaynaklara referans yapması ve ilgili diğer kaynakları da ihmal etmemesi eserin etkisini perçinleştirmiştir. Kitabın amacının hem akademik hem ideolojik olduğu ve yazarın, işleniş planı gayet başarılı olan bu amaçları istediği düzeyde gerçekleştirmiş olduğu söylenebilir. Ağırlıklı olarak ve sıklıkla tasavvufi terimlerin ve Arapça ibarelerin kullanılmış olması eserin muhatabının Arap diline de vâkıf olan tasavvuf akademisyenleri olduğunu düşündürmektedir. Kitabın sonunda yer alan *İsimler ve Teknik Tabirler* dizini genel okuyucunun eseri anlamada yaşayabileceği dil sorunu aşmasını kısmen sağlamaya yöneliktir. Yazarın genel üslûbu akademiktir, öğretim kaygısından daha çok araştırmacının tartışmaları analiz etmesine hizmet etmektedir. Bu bağlamda alanın okuyucusu için kıymeti haizdir. Açık ve akıcı üslûbu okuyuşu kolaylaştırmaktadır.

Eserin yazıldığı tarih dikkate alındığında orijinal bir araştırma ve analiz çalışması olduğu söylenebilir. Günümüzde İbnü'l-Arabî ile ilgili birçok çalışma yapıyor olmakla birlikte kitap, Batılı bir araştırmacının yaklaşımlarını görmek bakımından oldukça ilgi çekicidir. Yazar genel olarak analiz yöntemini kullanmış ve fikirleri teori bazında desteklemiştir. Karşıt görüşlere dair kaynaklara referans yapıp bu görüşlere yer vermiş olması mantık ve tutarlılığı önemseydiği izlenimi uyandırmaktadır. Kitap literatürdeki birincil kaynakları kullanmış, yazıldığı dönem dikkate alındığında modern çalışmaları da dikkate almıştır. Yazar, kabul görmüş genel yaklaşımları tekrar etmekten ziyade yeni teorik yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu anlamda kitap, İbnü'l-Arabî'nin genel görüşünü ve bilhassa nübüvvet- velâyet teorisini anlamada temel bir kaynaktır.